

The background of the slide is a solid green color with a faint, stylized pattern of overlapping leaves. The leaves are rendered in various shades of green, creating a sense of depth and texture. The overall aesthetic is clean and natural.

PREDAVANJE

ETIKA L.T.

- -Savremenik Platonov i osnivač Kirenske škole, Aristip (435-? doživeo duboku starost), zastupa hedonizam, tj. učenje o čulnom zadovoljstvu, kao osnovi morala. Prema učenju filozofa ove škole prijatni oseti su dobro, a neprijatni zlo, a sreća je osećanje zadovoljstva ili naslade. Oni se čak ne ograđuju ni od zadovoljstva koje se doživljava od sramnih stvari. To potvrđuje i ova njihova maksima: „Sramna mogu biti samo dela, a ne i zadovoljstvo koje se od njih dobija.“ Aristip, međutim, smatra da se mudrac ne potčinjava čulnim zadovoljstvima, već da njima gospodari. Etička misao Kirenaca predstavlja prvi naivni pokušaj prevazilaženja dualizma vrednosti i stvarnosti, gde se vrednosni moralni momenat potpuno svodi na prirodno-psihološku stvarnost.
- -Hedonizam starogrčkog filozofa Epikura (342 ili 341. do 271 ili 270 g.p.n.e.)* bitno se razlikuje od Kirenskog. Epikur, naime, najvišu vrednost nalazi u jednoj vrsti zadovoljstva, tj. u sreći koja dolazi usled smirenosti, nepomućenosti, bezbolnosti duše (ataraksija**).

*Epikurejska filozofska škola, nastavila je svoje delovanje u Staro Rimu u I v pne, a njen najistaknutiji član bio je Tit Lukrecije Kar.

**Ataraksija (grč. ataraksia= bez starsti, duševni mir). To je u postaristotelovskoj filozofiji ideal mudrih ljudi, a osim Epikura zagovaraju ga stoici i skeptici.

■ Najviše dobro za Epikura je blaženstvo (ne patiti telesno, ne uznemiravati se duševno). Vrlina koja vodi ataraksiji je razum, tj. trezveno razmišljanje koje ispituje razloge za svoje postupke. Epikur nije, dakle, uživanje shvatao u vulgarnom, grubo čulnom smislu. Hijerarhija želja odnosno zadovoljstvo po Epikuru: (1) prirodne, nužne (želja za hranom), (2) prirodne a nenužne i (3) neprirodne i nepotrebne (želja za raskošnim životom). Prirodne i nužne želje moraju se zadovoljiti; prirodne a ne nužne želje treba zadovoljiti umereno, dok se taštih želja treba kloniti, jer one mogu izazvati pometnju i nemir. Pošto moralni stavovi Epikura polaze od pojedinca, to je etika individualizma. On, međutim, na izvestan način zagovara i pasivizam („treba živeti skriveno, povučeno“; „izbegavajući zlo, valja se kloniti prolaznog dobra, koje ne obezbeđuje trajnu sreću“). Zadatak filozofije, po Epikuru, je borba protiv straha od bogova i od smrti. Budući da propagira srećan život („sreća je lišenost od straha“), Epikur je eudijamonist*.

■ -Stoici** , čiji je rodonačelnik Zenon Stoičar (oko 336 do 264 gpne), zagovaraju „život u skladu sa prirodom“ u kojoj postoji opšta nužnost (logos), tj. umnost sveta i uzor za ljudsko moralno delovanje. Po njima priroda je harmonija, pa čovek u sebi mora ostvariti to prirodno stanje.

* Eudijamonija (grč. eudiamonia= sreća kao etička vrednost)

**Stoicizam (grč. stoa=trem)- filozofski pravac nastao u Atini (naziv vezan za trem na kome su pripadnici ove škole diskutovali i promišljali aktuelna filoz. pitanja).

- Uslov je savladavanje afekata, koji umanjuju razumno odlučivanje i delovanje. Ideal stoika je snaga vlastitog duha i volje pomoću kojih se čovek uzdiže iznad spoljne objektivne datosti, koja se ne može menjati. Tri etape stoicizma: 1) Stara stoa: Zenon i Hrisip (oko 280 do 205 g pne), 2) Srednja stoa (II vek pne): Diogen iz Seleukije i Antipatar iz Torsa (koji su 155 gpne učenja St. Stoe preneli u Rim) i Nova stoa: Rimljani- Seneka, Epiktet i Marko Aurelije.
- -St. S zagovaraju apsolutni determinizam, po kome je zbivanje podređeno sudbini, pa je život u skladu sa prirodom vrlina, a to je apatija*, tj. potpuni duhovni mir koji ne može pomutiti nikakvo spoljašnje dobro ili zlo. Samu vrlinu (dobro po sebi) čine 4 osobine: mudrost, umerenost, pravednost i hrabrost. Zlo (porok) čine: nerazboritost, neobuzdanost, nepravednost i kukavičluk. Ljudi sa vrlinom su mudraci, a oni bez vrline- glupaci. Osobine koje su između ova dva antipoda (andiofore**), prema stoicima nisu vrline.

*Apatija (grč.apatheia)- neosetljivost bez strasti i emocija- filozofski mir. Za stoike je to oslobođenje od afekta i ravnodušnost prema ugodi i neugodi.

* * Adiofora (grč. adiafora= nerazlikovan, neistaknut, ravnodušan). Prema stoicima „adiofora“ je nešto što je indiferentno u odnosu na ono što je saglasno ili nesaglasno sa prirodom.

- -Rimski S. (pre svih Epiktet), nastavljajući ideje prethodnika razlikuju ono šta je i šta nije u našoj vlasti:
- a) u našoj vlasti su: mišljenje, delanje, žudnja, izbegavanje, tj. dela koja od nas proizilaze;
- b) u našoj vlasti nisu: telo, imanje, ugled i spoljašnji položaj, tj. sve što nisu naša dela. Ako se zalažemo za ova (druga) dela nećemo postići unutrašnju slobodu. Uslov sreće po Epiktetu su sloboda (misli i volje) i nezavisnost (u socijalnom smislu). Njegova etika težila je da očeliči volju, ali ne za borbu protiv zla, već za neprotivljenje zlu. Shodno tome, protest protiv socijalnog zla i nejednakosti u rimskom društvu nema karakter aktivnog otpora postojećem poretku, već težnju ka moralnom samousavršavanju ličnosti.
- -Skepticizam*, filozofski pravac čiji je rodonačelnik Piron iz Elide (360-270 gpne). On i ostali pripadnici ovog pravca ističu da je sreća ono čemu teži istinski filozof. Sreća po njima se sastoji u nepomućenosti i odsustvu patnji.

*Skepticizam (grč. skepsis=sumnja)- filozofija koja smatra da nema sigurnog kriterijuma u određivanju istine, pa je stoga nemoguća objektivna spoznaja.

■ Onaj ko želi da dostigne sreću, po skepticima, treba da odgovori na tri pitanja: 1) Iz čega se sastoje stvari? 2) Kako treba da se odnosimo prema tim stvarima? I 3) kakvu ćemo korist dobiti od tog našeg odnosa prema njima? Budući da sumnjaju u mogućnosti određivanja istine, skeptici ne mogu dati odgovor na pravo pitanje. Odgovor na drugo pitanje je : uzdržavanje od izricanja sudova, jer ne postoji ništa verodostojno osim naših čulnih utisaka, ukoliko ih posmatramo samo kao pojave. Ali zabluda nastaje kad se na osnovu onog što izgleda zaključuje o onome što uistinu postoji. Iz ovog stava sledi odgovor na treće pitanje: korist koja proističe iz uzdržavanja od izricanja bilo kakvih sudova o istinskoj supstanciji biće nepomućenost ili neuznemirenost u čemu se sastoji najviše blaženstvo. Po vrednosnoj orijentaciji skeptičari su eudijamonisti, ali, po prirodi svog filozofskog pogleda na svet, nisu se detaljnije bavili etičkim pitanjima.

■ - Druga etička učenja u filozofiji Starog Rima, pored stoicizma su i:

■ Misticizam (čiji je najistaknutiji predstavnik Plotin, 205-270 g.p.n.e.), učenje koje smatra da je osnova stvarnosti nešto natprirodno, ne materijalno, i da se do spoznaje ne dolazi racionalno (pojmovno), već intuitivno- neracionalno. Platon propoveda asketizam*.....

*Asketizam (grčki askeo= staram se)- način mišljenja i življenja askete (isposnika, pokajnika koji svojevolumnim gladovanjem i mučenjem tela ubija u sebi strasti i prohteve), isposništvo, pokajništvo u mučenju tela odricanjem.

On, naime, propoveda stav da se vrhovni cilj života postigne oslobađanjem i od tela pomoću askeze i ekstatičkog* sjedinjavanja sa božanstvom. Ekstaza je, po Plotinu, stanje koje se postiže povlačenjem u samoga sebe, tj. odvajanjem duševnog doživljaja od svega čulnog i telesnog uopšte.

- Epikurejstvo (glavni predstavnik Tit Lukrecije Kar), čija etika se protivi svakom misticizmu. Individualistički ideal srećnog života u Lukrecijevoj etici postiže se otklanjanjem uzorka patnji umerenošću duševnim mirom, tj. „ataraksijom“.
- Eklekticizam* * čiji je, u Starom Rimu, glavni predstavnik Marko Tulije Ciceron (106-43 gpne), čije etičko učenje se može okarakterisati kao eudijamonizam. On, naime, ističe da je težnja za srećom prirodna kod svih živih bića, pa i kod čoveka i proističe iz urođenog osećanja samoodržanja. Postizanjem savršenog samoodržanja ostvaruje se blaženstvo i srećan život. Da bi se to raelizovalo potrebno je, po Ciceronu, spoznati prirodu, čovekovu suštinu i njegovu namenu. Po Ciceronu čovek se razumom razlikuje od životinja, a taj razum mu je od boga dat.

*Ekstaza (grč. ekstasis= biti van sebe)- izlaženje izvan sebe- zanos, oduševljenje, stanje blisko ludilu, osećanje kada se duša sjedinjuje sa bogom.

* * Eklekticizam (grč. eklegein= izabrati)- filozofski nazor koji iz različitih filozofskih sistema u naročitoj složenosti izabere ono što smatra najopravdanijim. Često je taj pogled nedovoljno sistematičan i stvaralački nedovoljno originalan. Ovaj pristup se javlja već kod antičkih grčkih i rimskih mislilaca, i kasnije u 18. veku (prosvetiteljstvo) i dg.

- Sa ovom premisom on istupa protiv epikurejskog etičkog učenja (koje je materijalistički fundirano i protivi se misticizmu) i ističe da čovek kao deo božanskog zauzima centralno mesto u prirodi. Sva čovekova preimućstva su, po Ciceronu, sluge vrlina (hrabrost, čojstvo). Sledstveno tome, Ciceron je na poziciji stoičara, pa je glavno svojstvo čoveka čvrastina (umeće preziranja bola i smrti). U tom kontekstu vrlina je, po Ciceronu, istrajno podnošenje svih životnih nevolja putem naprezanja volje, što služi kao izvor duševne ravnoteže i spokojstva. Međutim, od stoičara se Ciceron razlikuje što, pored staranja o duši, zahteva i staranje o telu, te se dobro sastoji u mogućem usavršavanju duše i tela. Pritom su faktori usavršavanja čast, prijatelji i blagostanje. Savršenstvo duše (u koju spadaju mišljenje i volja) treba da je stvara laičko ili teorijsko (mudrost i razboritost, poznavanje ljudskih i božanskih stvari i njihovih uzroka).

- Hrišćanska filozofija nastaje u drugoj polovini I v.n.e. Od svog nastanka hrišćanski teolozi (grč. theos= bog i logos= misao, nauka), kao i teolozi drugih konfesija (veroisповesti) dokazuju da je, pored slobode, nužan uslov moralnosti i vera u boga kao tvorca sveta, moralnog zakonodavca i vrhovnog sudiju. Oni, shodno tome tvrde da je moral i potekao iz religije i da je religija uvek tokom istorije bila zaštitnica morala.

- Osnove hrišćanskog morala modifikovane su u Bibliji*, kroz 10 zapovesti (dekalog), tj. religijsko-moralnih propisa i to:
 - Zabrana obožavanja drugih bogova (osim Jehove, ime boga kod jevreja, na hebrejskom-Jahve);
 - Zabrana ideolopoklonstva;
 - Zabrana uzaludnog (krivog)pozivanja na boga (krivokletstva);
 - Obaveznost odmaranja sedmog dana u nedelji;
 - Poštovanje roditelja;
 - Zabrana ubistva;
 - Zabrana preljube;
 - Zabrana krađe;
 - Zabrana lažnog svedočenja;
 - Zabrana želje (pohlepe) za tuđim (ženom, svojinom).

*Biblija (grč.biblion=knjiga, knjižnica)- jevrejsko-hrišćanska sveta knjiga (sveto pismo), koje se sastoji iz Starog zaveta (na hebrejskom jeziku, nastalog u XII v.p.n.e.) i Novog zaveta (na grčkom jeziku, nastalog u I v.n.e., kao dodatak usvojen u hrišćanskoj religiji).

- Među velikim brojem filozofa hrišćanske provenijencije u Starom Rimu najuticajniji („otac crkve“) je bio Aurelije Avgustin (354-430 g.n.e.), koji je (u delu O državi božjoj) izražavao stavove: (1) država treba da se pokori crkvi, (2) upotreba sile za afirmaciju hrišćanstva; (3) božju milost mogu imati samo izabrani; (4) volja je iznad intelekta i dr. Na Avgustin asu dubok utisak ostavile Plotinove „Eneade“. (Inače Avgustin se pre nego što je primio hrišćanstvo-387. God- lično upoznao sa Plotinom).

3.2.2 Etička shvatanja o odnosu prema divljači u Starom veku detaljnije u: Etika lovnog turizma, str 62-64

- - Najstariji pisani stavovi o odnosu čoveka prema životinjama (pa i divljači) potiču iz Starog zaveta, tj. etike jevrejskog naroda. Tako u biblijskom predanju o stvaranju sveta zapisano je da je bog stvorio čoveka prema svom obličju i učinio ga gospodarem „Od cele zemlje i od životinja što se miču na zemlji“. (Sveto pismo Starog zaveta, preveo Đuro Daničić). Prema Bibliji, nakon potopa, Gospod ponovo poručuje: „I sve zvijeri zemljane i sve ptice nebeske i sve što ide po zemlji i sve ribe morske treba da vas se boje i straše; sve je predano u vaše ruke“. Sledstveno tome Avgustin, dalje razvijajući ove postavke zaključuje da je „uzdržavanje od ubijanja životinja vrhunac praznoverja“. (Prema: Singer, Praktična etika „Signature“, Beograd, 200. Str. 269), a što je slučaj u nekim paganskim odnosno istočnjačkim (npr. Budizam) religijama.

- -Aristotel, na poredak stvari u prirodi gleda kao na hijerarhiju u kojoj bića na manjem stupnju razvoja postoje radi onih kojih su na višem razvojno nivou, što iskazuje sledećim stavom: „Biljke postoje zbog životinja, surove zveri zbog čoveka- domaće da bi iskoristio za ishranu, i divlje (ili u svakom slučaju većina njih) za ishranu i druge životne potrebštine, kao što je odeća i različite alatke. Pošto priroda ništa ne stvara bez svrhe ili uzalud, onda neosporno tačno da je ona stvorila životinje zbog čoveka.“
- -Zaključak: Prema filozofskim i teološkim shvatanjima u Starom veku, čovek polaže sva prava na ceo živi svet na planeti Zemlji, pa time i na divljač.

■ 3.3 Srednjovekovna etička misao

■ -Dominacija hrišćanske etičke koncepcije, zasniva se na učenjima Platona, stoika i Aristotela. Po tim koncepcijama moralni normodavac je viša, nadljudska instanca, što je zapravo, stav iz Biblije. Dakle, vera u boga i besmrtnost duše negiraju moralnu autonomiju, a zastupaju teonomiju*, kao svojevrsnu heteronomiju. Ova teološka etička koncepcija orijentisana je na preziranju telesne ugone, na askezu, odricanje od užitka i ovozemaljskih dobara. Umesto mudroisti i razboritosti osnovne moralne vrline su: poniznost, čednost i bogobojažljivost. Među brojnim teolozima tog doba su: Pjer Abelar (1079-1142g.) i Toma Akvinski (1225-1274 g.).

■ -Drugačije filozofske (pa time i etičke) poglede imali su:

■ Rodžer Bekon (između 1210 i 1214- verovatno 1294 g.=, koji ne odbacuje religiju, ali podriva veru u boga uzdizanjem naučnog znanja (iz fizičko-matematičkih nauka, agronomije i medicine), ali i iz kvazinauka (alhemija i magija). On pritom kritikuje od života odvojen sholastički* * metod.

* Teonomija (grč. theos=bog, nomos=zakon)- uverenje da je božji zakon (božja zapovest) osnova sveukupne moralnosti.

* * Skolastika (grč. schole, lat. scholastic=škola)- srednjovekovna filozofija koja je smatrala svojim zadatkom da dokaže da su verske istine nužne istine razuma.

- On ističe tri izvora spoznaje i to: autoritet, razum i iskustvo. Pozivanjem na razum i iskustvo Bekon dovodi u pitanje i gnoseološku osnovu teološki zasnovane etike;
- Duns Skot (oko 1270-1308. God.), engleski Franjevac*, najveći protivnik Akvinskog, dao je značajan doprinos slabljenju srednjovjekovne sholastike. Bio je zagovornik teološkog indeterminizma** (apsolutna proizvoljnost božje volje). Po njemu se utvrđeni moralni poredak može zamisliti i drugačijim. Ukazuje na kontroverze hrišćanske teologije (10 zapovesti) u kontekstu aktuelne situacije u religijskoj praksi, upoređujući „zabranu ubistva sa Avramovi prinošenjem žrtve, monogamiju- sa mnogoženstvom patrijarha, čuvanje svojine sa pljačkom dragocenosti prilikom odlaska iz Egipta“. (Aleksandrov, Istorija filozofije, I tom, „Kultura“, Beograd, str. 493).

*Franjevac- katolički kaluđer reda kog je 1210.g. osnovao sv. Franja Askški.

**Indeterminizam (lat. indeterminatus= neodređen)- teorija o apsolutnoj slobodi volje, prema kojoj čovek (ili bog) nije determinisan (određen, ograničen) nikakvim motivima ni uzrocima, nego spontano odlučuje nezavisno od bilo kakvih unutrašnjih ili spoljašnjih faktora. Skot, analogno tome, ističe da božja volja nije određena ciljem, već je, naprotiv „iznad uma“. Bog nešto želi ne stoga što je to dobro, već nešto postaje dobro zato što je on pozeleo.

- Viljem Okam (oko 1300-1350. G.) (takođe engleski franjevac), bio je jedan od najistaknutijih političkih pisaca svog vremena, a u filozofiji produbljuje poglede Skota po pitanju odnosa vere i uma, otkrovenja (na kom je zasnovana religija) i znanja. Po njemu „razumski dokazi vere nemogući su i besciljni. Ni egzistencija boga, ni ovi ili oni njegovi atributi ne mogu se dokazati. U verske dogme može se samo verovati“. (Aleksandrov, 495). Razvijajući etičke postavke Skota O. poriče apsolutnu razliku između dobra i zla. Po njemu, volja božija može grešne postupke ljudi pretvoriti u vrlinske.

Shvatanja o odnosu prema životinjama u hrišćanskoj religiji (Detaljnije; Etika lovnog turuzma, str. 64-66).

- Ideje ranog hrišćanstva o odnosu čoveka (društva) prema životinjama nastavljaju se i u srednjovekovnoj (tada dominantnoj) hrišćanskoj misli.
- Akvinski u klasifikaciji grehova ubraja one koji su predstavljali ogrešenje prema bogu i prema ljudima, a „nema mogućnosti da se greši prema životinjama ili prema prirodnom svetu“. (Prema, Singer, 2000, str.269). On izgleda nije smatrao da je okrutnost prema životinjama opravdana, jer „ova okrutnost može voditi do okrutnosti prema ljudskim bićima“. (Prema Paunović, 2004. Str. 21).

- Singer sumira postulate hrišćanske doktrine o odnosu prema životinjama na sledeći način: „Prirodni svet (pa time i životinje prim, R.P.) postoji radi dobrobiti ljudskih bića. Bog je ljudskim bićima dao vlast nad prirodnim svetom i one hajje kako ćemo da postupamo prema ovome. Ljudska bića su moralno jedino važni pripadnici ovog sveta. Sama priroda nema vrednost po sebi, a uništavanje biljaka i životinja ne može da bude grešno sem ukoliko se time ne nanosi štetu ljudskim bićima.“

Shvatanja o odnosu prema životinjama po učenjima islamske religije(Detaljnije; Etika lovnog turuzma, str. 66-68).

- Izložena u islamskoj svetoj knjizi Kuranu. Etička norma: „Zlostavljanje je gore od ubijanja“; Stav: „životinje su srodna bića ljudima“; „Alah ne voli rasipnike“ (u kontekstu odobrenja ljudima da jedu sve što im je potrebno iz prirode, a što je stvorio Alah).
- Alah dozvoljava u ishrani upotrebu svih vrsta životinja (osim svinja), ali samo onda ako je pri njihovom klanju pomenuto Alahovo ime. Zabranjuje se jedenje mesa uginulih životinja i životinje koja je od zveri načeta- osim ako je potom preklana;

- zabranjuje se gađanje životinja strelicama (to je porok). Dozvoljava se lov pomoću životinja za hvatanje divljači. Lov je zabranjen u toku obreda hadža (putovanja na hadžiluk u sveta mesta Meku, Jerusalem)). Zabrane ne važe za one koji su u nevolji, kao i za moreplovce kojima se dopušta da u moru love i da se tim ulovom hrane.
- Nadzor i sankcije za kršenje ovih normi se podrazumevaju, ali su one relativno blage, a nejasna je pretnja sankcijom ukoliko se isto ponovi. Time su zaštitne funkcije (u odnosu na životinje) ovih sankcija zapravo relativizovane.
- Normiraju se sredstva (lov nije dozvoljen uz primenu koplja i drugog ručnog oružja, izuzev luka i strele, a dozvoljen je lov pomoću pasa i lovnih ptica) i načini izvođa lova.
- Za razliku od hrišćanskog antropocentrizma*, gde je čovek gospodar nad svim vrstama životinja, u Islamu je to bog (teocentrizam**).

*Antropocentrizam (grč.antropos= čovek, lat. centrum- središte)-stav da je čovek središte sveta i krajnja svrha njegovog razvitka.

**Teocentrizam (grč.theos=bog, lat. centrum-centar)- bog je središte sveta i njegov stvoritelj.